

GEOGRAFIA POPULAR EMPORDANESA

El conjunt de proverbis, adagis, refranys i cançons que fan referència a les poblacions d'aquest país constitueix un aspecte ben interessant i divertit de la cultura popular.

Es tracta d'una literatura de transmissió oral, que sovint té un to irònic o desvergonyit, però que també pot esdevenir seriosa i moralitzant. En qualsevol cas, és una demostració de l'agudeses de la gent, estretament lligada a les circumstàncies socials de cada època.

Aplegant algunes d'aquestes dites populars, es pot compondre un pintoresc mosaic de l'Empordà.

N'hi ha de molt enginyoses, com aquesta coneguda sentència que exposen els cadaquesencs, en dues frases d'una certesa inqüestionable:

*A Cadaqués veiem roses...
Però a Roses, no veuen Cadaqués!*

Quatre versos ben senzills descriuen un curiós itinerari per aquells indrets de l'Alt Empordà, terra de vinyes i olivars, i de castells altius i ferrenys:

*Pau, Palau, Vilajuïga,
el castell de la Garriga,
el castell de Carmençó...
i de dret a Castelló!*

Una altra vella cançoneta exalta les virtuts de les viles empordaneses, però deixa molt clar quina n'és la capital:

*Torroella, vila vella.
Castelló, vila major.
Peralada, vila honrada.
Però Figueres se'n du la flor.*

Josep Pla recordava haver sentit, a la taverna d'en Gervasi, a Palafrugell, que un home li deia a un altre, amb un got de vi blanc a la mà:

*A Capmany s'hi fan els naps,
a Cabanes, les carbasses,
a Vilabertran, pebrots,
albergínies i tomates.*

"El bodegó que fan aquests versos em dóna una sensació de fi de primavera, principi d'estiu" -comentava l'escriptor.

La rivalitat entre els pobles no és pas una cosa nova. Si en els darrers anys s'ha creat un petit rebombori entre Torroella i l'Estartit, en altres temps els plets i les raons les tenien els torroellencs amb els escalencs, com ho demostra una vella reivindicació, en forma de cançó, que té com a rerafons el tema dels límits municipals:

*Santa Caterina és nostra,
fins a la Torre Ponça.
-cantaven els uns.
De la Torre Ponça a Ullà,
Santa Caterina nostra serà!
-contestaven els altres.*

En aquest sentit, a Torroella s'explicava una estranya paràbola que atribuïa als torroellencs un cert predomini sobre els altres pobles del Montgrí. Per augmentar la dosi d'ironia, se solia pronunciar amb accent escalenc:

*A l'Escala maten l'oca,
a Bellcaire la plomen,
a Ullà la couen,
i a Torroella se la mengen tota!
"I a l'Estartit en llepen els ossos" -hi afegia algú.*

Una antiga corrandà, en canvi, agermana els pobles de la rodalia del Montgrí, tot recordant els seus sants patrons:

*Sant Genís a Torroella,
Santa Magdalena a Ullà,
Santa Màxima a l'Escala
i a Verges, Sant Julià.*

L'anterior estrofa es cantava amb la tonada popular que Vicenç Bou va incorporar a la sardana La mare cantora. Aquesta melodia, que Lluís Albert recull i analitza en el Cançoner de l'Empordà, té altres lletres, no tan "santes". Com aquesta, per exemple:

*Són genets a Torroella,
i cugots són els d'Ullà.
Són esperrucats a Gualta
i peluts a Llabià.*

Es podria fer una llarga llista de proverbis que es refereixen a determinades qualitats o característiques dels pobles o dels seus habitants. Són observacions, més o menys indiscretes, i seria exagerat agafar-les al peu de la lletra:

*A la Bisbal,
tant se'ls en fot quedar bé com mal.*

A Pals, tots són bèsties i animals.

*Jafre i Colomers,
veuen el món al revés.*

Corçà, bon bestiar.

*A Portbou,
la tramuntana s'emporta el bou.*

*A Cadaqués,
menges carn un cop al mes.*

*Anxoves de l'Estartit,
bones de dia, males de nit.*

A Agullana, vida sana.

Tot sovint, aquestes sentències tenen un caire simplement humorístic, amb un punt d'escepticisme molt empordanès:

*A Darnius,
els que no són morts, són vius.*

*A Palafrugell,
qui abans no es mor, arriba a vell.*

A Llançà, de tot hi ha.

*Si dissabte veus núvols a Begur...
l'endemà serà diumenge.*

*A la muntanya de Fitor,
a l'estiu hi fa calor.*

Alguns dels adagis, que aquí es publiquen sense cap mala intenció, estan inspirats per la clàssica rivalitat entre els pobles veïns. Poden arribar a ser gairebé insultants, com aquest judici, amb un toc anticlerical, que es popularitzà per Figueres:

*A Terrades, tots són lladres;
a Cistella, de vegades;
a Lledó, fins el rector.*

Són històries purament comarcals, que ajuden a comprendre aquest país. Com una corrandà popular, recollida per Carles Fages de Climent, que, entre altres coses, dona a entendre que el conreu de la vinya tingué una considerable importància:

*Dones del poble de Llers,
que sou gent de mala vida,
sortint de missa major
aneu a cavar la vinya.*

Es veu que, per omplir les bótes de vi, de vegades calia prescindir del descans dominical.

Però en aquest país de vinaters, també les aigües tenen els seus partidaris. I per tastar-ne segons quines, no serveix pas una font qualsevol:

*A Jafre hi ha la Font Santa;
a Gaüses, la Font de Sant Roc;
però l'aigua més bona de totes
és la de la Font del Rector.*

En alguns casos, les afirmacions són absolutament certes i constatables, com aquesta:

*De Bellcaire a Albons
hi ha set ponts.*

Però, altres vegades, no són res més que simples rodolins malintencionats, sense cap fonament, com aquell que diu:

*A Torroella,
es pixen a l'escudella.*

Per acabar aquest petit recull, és just destacar una bella cançó popular del segle XVIII, gairebé oblidada, que d'una manera esquemàtica descrivia els pobles del litoral català, tal com eren en aquell temps. Molt diferents d'ara, naturalment.

La composició comença així:

*Si bufa vent de garbí,
vent en popa i mar bonança,
anirem vora la mar,
fins a la ratlla de França.*

El llarg viatge, des de Vilanova i les costes del Garraf, va seguint pel Barcelonès, el Maresme i la Selva, esmentant els costums, oficis i peculiaritats dels llocs per on passa el navegant, amb descripcions com aquesta:

*A Canet són figaters,
a Sant Pol són gent de manta.
A Calella són cadells,
i a Pineda, males cares!*

En arribar al litoral de l'Empordà, la relació continua:

*A Sant Feliu són tapers
i a Palamós els embarquen.
Palafrugell, peix fregit,
juliols a la brasa.
A Begur són bacanards
que coralen a la brama.*

Expressions com la que es refereix a Palafrugell, s'han fet molt populars.

D'aquests versos n'hi ha diferents versions. Segons uns vells pescadors de la Pelosa, la cançó continua així:

*L'Estartit és humit
de les llargues garbinades.
I l'Escala n'és mal port
pel vent de la tramuntana.
A Empúries hi ha un convent
que no volen donar aigua.
I a Sant Pere Pescador
treuen els fems de les cases.*

Amb poques paraules, es va formant una ajustada síntesi de la vida i la gent dels pobles de la costa. En molts casos, la descripció encara és vigent, o ho va ser fins fa pocs anys. Les al·lusions a Castelló i Roses són un perfecte resum de la seva història:

*Castelló, vila major,
tot són jutges i notaris.
A Roses són gent del rei
que tiren bombes i bales.
A Cadaqués, tabaquers,
contrabandistes i lladres.
A la Selva són bisarocs
que salen bisos a carques.
A Llançà són fumadells
i tenen les cases fumades.*

Tot plegat fa olor de mar i de salobre. Evoca uns temps durs i difícils per a unes poblacions amb forta personalitat, ben diferents les unes de les altres. El cantant escalenc Josep Tero sol incloure, en el repertori dels seus recitals, una preciosa versió d'aquest mateix tema, que porta per títol Cançó de remar. Ell l'acaba "a la ratlla de França", amb aquests versos:

*A Colera fan bon vi,
però millor la garnatxa.
De Portbou no en direm res,
perquè hi ha molt poques cases.
En arribar al Rosselló
aniríem fins a Salses,
però els francesos s'hi han ficat
i la cançó es torna agra.*

Aquestes i altres mostres de l'enginy del país, que són patrimoni de molts pobles i de cap en concret, han sobreviscut en una època poc favorable per a aquesta mena de coses. Sembla evident que aquestes manifestacions de la llengua i la literatura popular, sobretot si estan acotades en un territori petit com el nostre, es troben en clara regressió davant d'una poderosa civilització urbana i universal que, amb els moderns mitjans de comunicació, imposa a tot arreu els mateixos gustos, modes i valors.

Es podria dir que avui la gent no està de romanços, en el sentit més literal de la frase.

Però moltes d'aquestes antigues dites i cançons conserven una força, un vigor i una gràcia que les han fet perdurar. I val la pena conservar-les, com petites joies de la nostra cultura, perquè tenen el geni de l'ànima popular i el gust dels fruits d'aquesta terra.

Francesc Batlle i Lloret

Bibliografia

- AA.DD. *Cinc mil refranys catalans*. Editorial Millà.
ALBERT, Lluís. *Cançoners de l'Empordà*.
FAGES DE CLIMENT, Carles. *Les Bruixes de Llers*.
JUNQUÉ, Montserrat i MARTINOY, Mònica. *Un pam de llengua*.
PLA, Josep. *Viatge a la Catalunya Vella - De l'Empordanet a Barcelona*.